

**Матеріали для дистанційного навчання з курсу
«Гармонія»
для студентів 1 курсу освітнього ступеня «Бакалавр»
спеціальності «Музичне мистецтво»
Спеціалізація: музикознавство
на період з 12.03.20 по 24.04.20**

Викладач професор Самохвалов В. Я. Електронна пошта ok_306@yahoo.com

Тема 4. ЛАД ЯК ФАКТОР МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ЗВУКОВИСОТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ. КЛАСИФІКАЦІЯ ЛАДОВИХ СИСТЕМ.

Елементи ладу. Ладові функції. Автономні і результативні ладові системи. Дія «ефектів нестійкості» і тонікальності (Т. Бершадська). Перемінні лади. Основні групи ладових систем (за концепцією Т. Бершадської): м о н о д и ч н і, г а р м о н і ч н і, м о н о д і й н о – г а р м о н і ч н і.

Лади за концепцією Ю. Холопова: т о н а л ь н і, м о д а л ь н і.

ТЕОРЕТИЧНА ЛІТЕРАТУРА

Обов'язкова:

Т. Бершадська. ЛЕКЦІИ ПО ГАРМОНИИ. Л., 1985. Отдел Б. Ладовая основа гармонии, Темы 1- 4.

Ю. ХОЛОПОВ. ГАРМОНИЯ. Теоретический курс. М., 1988. Первая часть. Глава 3, разделы 1, 5. Вторая часть. Главы 9, 10 (обидві цілком), глава 11, розділи 1 – 8; 25, 29.

Додаткова:

Григорьев С. Теоретический курс гармонии. М., 1981. Раздел третий. Главы УІ, УІІ, УІІІ.

РОБОТА З ЛІТЕРАТУРОЮ. Обов'язкову необхідно д у ж е с т и с л о законспектувати. Не переписувати текст, а виділити визначення понять, д у ж е с т и с л о записати пояснення суті явищ, які розглядаються у текстах. Потім обов'язково спробуйте (теж дуже стисло, мов на семінарі, чи екзамені) самостійно «пояснити» те, що зрозуміли. Треба також знайти приклади, аналогічні тим, які пропонують автори теоретичних досліджень, використовуючи свої знання музичної літератури. Якщо таке неможливе, намагайтеся докладно розібратись у пропонованих музичних зразках і запам'ятати їх. Ілюструйте свої «доповіді» такими зразками. Саме це буде

свідченням вашого розуміння прочитаного! Одержані теоретичні знання повинні п р а к т и ч н о орієнтувати вас в аналітичній роботі.

АНАЛІЗ МУЗИЧНИХ ЗРАЗКІВ ДО ТЕМИ 4.

Будь-який аналіз має бути комплексним. Обраний зразок треба розглядати в контексті цілої форми твору. Уявляти смислове положення його в композиції (це початкова, експозиційна фаза процесу, чи - фаза завершення, вступ, середина, реприза, кода...). Формальні констатація і називання акордів, модуляцій, та інш. – б е з г л у з д я. Аналіз ладосистеми (звуквисотної організації) починайте з визначення її типу – монодійної (ладову функцію виявляє один тон), гармонічної (лад. функцію виявляє акорд), чи монодійно-гармонічної. Т. Бершадська останній тип розуміє як дію принципу монодійної, але в умовах багатоголосся, де гармонія фактично діє лише своїм фонізмом. Важлива і позиція Ю. Холопова з його поділом ладових функцій на тональні (їх лише три – Т,S,D) і «щаблеві» - акорди I, II, VI, III щаблів, де, наприклад тризвук III щабля у різних контекстах може бути і в зоні тоніки, і доміанти, а є і особлива функція – медіанти, де необхідний комплексний розгляд контексту.

Перевірте на слух рівень функціональної активності ладових функцій. Яскраві тяжіння акордів до тоніки, як в гармонії класицизму чи романтизму, свідчать про високий рівень, що відповідає тональному, найчастіше гармонічному принципу ладу. Зверніть увагу на те, що будь-який розділ, параграф в текстах пропонованих теоретичних досліджень (у вас це книжки Бершадської і Холопова) фактично є мов контекстним «підказом» для ваших аналітичних дій. Для всебічного аналізу проаналізуйте ваш обраний зразок в аспектах наукової проблематики цих «підказів». Подивіться у кінці кожної книги її Зміст. Наприклад у Т. Бершадської в розділі «Б», починаючи з 2-го параграфу першої теми написано –«Елементы лада», далі – «Ладовые функции» , потім – «Автономные и результативные ладовые системы»...Цей перелік параграфів використовуйте як план-алгоритм аналітичного пізнання будь-якого музичного явища, але попередньо визначить його форму. Якщо це фрагмент більш масштабної композиції, то місце в ній і форму цього фрагменту. Зверніть увагу на жанрово-змістовні основи, характер музики.

ЗАВДАННЯ. Проаналізуйте ладосистеми (ладові «устрої») двох мініатюр типу прелюдій Скрябіна ор.11 як зразки близькі до музики ХІХ ст.; Миттєвості Прокоф'єва 1, 3, або прелюдії Дебюссі 1, 8, як зразки більш нової музики. Якщо відсутні ноти, замінюйте на те, що є у вас адекватне за характером і складністю. Результати аналізу стисло запишіть у вільній формі.

ТЕМА 5. ДІАТОНІКА І ХРОМАТИКА ЯК КАТЕГОРІЇ МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ГАРМОНІЇ.

ТЕМА 6. ВНУТРІШНЬОЛАДОВА ХРОМАТИКА – АЛЬТЕРЦІЯ.

Поняття і явища. Етимологія термінології. Теоретичні дослідження. Дві концепції розуміння: а к у с т и ч н а (роль акустичних досліджень), послідовники, значення в сучасній теорії; ф у н к ц і о н а л ь н а, дослідники. Значення обох позицій для аналітичних вивчень музичних творів, особливо сучасних (від початку ХХ ст.). Типи і форми діатоніки і хроматики. Концепція Ю. Кац - критерій діат. і хром. в сучасній музиці. Хроматика альтераційна і модуляційна.

ТЕОРЕТИЧНА ЛІТЕРАТУРА

Т. Бершадская. Лекции по гармонии. Часть I. Отдел Б., Тема I, параграф 6 «Звукоряд». Безпосередньо про ці явища на ст. 87 – 88; ст.106 – 110; ст.191 – 193; окремі моменти – ст. 147; 187; 204.

С. Григорьев. Теоретический курс гармонии. М., 1981. Главы XIII, XIV.

Ю. Холопов. Гармония. Вторая ч., гл. 8, розділи 4, 9, 10.

РОБОТА З ЛІТЕРАТУРОЮ.

Обов'язковою слід вважати книгу Бершадської. Спеціального заголовка «Діатоніка і хроматика» в роботі Бершадської нема, тому перелічено окремі сторінки, тобто матеріал цієї теми розосереджено. Ці тексти треба законспектувати, як про те сказано вище. Відповідно це ж стосується і музичних прикладів. Тема 6 є розділом теми 5, тому вони і поєднані в одне завдання.

АНАЛІЗ МУЗИЧНИХ ЗРАЗКІВ ДО ТЕМ 5 І 6.

Альтераційну і модуляційну хроматику доцільно аналізувати у прелюдях О. Скрябіна (не далі ор. 39). Треба проаналізувати не менше 4-х прелюдій з письмово виконаними потактовими схемами. Найкраще проаналізуйте усі 4 прелюдії ор.33. Пам'ятайте, що у більш сучасній музиці не будь-який бемоль, чи дієз буде знаком хроматичного явища. Хроматичним тоном буде завжди «варіант» певного щабля ладу. Якщо у музичному творі, наприклад, фігурує ля-бемоль, а просто «ля» не зустрічається, а решта – всі «білі» ноти, то скоріше це буде «гармонічним» до-мажором, де ля-бемоль - д і а т о н і ч н и й (інваріантний) щабель. Так звані гармонічний і мелодичний мажори і мінори практично функціонують як у м о в н о діатонічні. У складних 12-ти звучних

системах перевіряйте, чи завжди тон з знаком альтерації робить один і той же півтону. Якщо так, то він хроматичний, а якщо він вільно інтонаційно крокує, то – він діатонічний, інваріантний. Дуже часто зустрічаються «потовщені» мелодичні лінії – пласти. Якщо пластовий рух проводиться однаковими вертикальними, паралельними комплексами, наприклад тільки мажорними секстакордами, де верхні тони тематично вагомі, то нижні тони далеко не усі увійдуть в діатонічний звукоряд тональності. Вони будуть обов'язково «підкоректованими» різними знаками альтерації, які не сприймаються як діатонічні, чи хроматичні. Ці тони «прив'язані» до верхніх тонів пласта, які можуть бути і діатонічними і хроматичними, оскільки керовані ладом, а нижні дають лише фонічний ефект і в даному ладі сприймаються лише через верхні.

Для аналізу діатоніко-хроматичних явищ можна використати музичні зразки, якими ви ілюстрували аналіз явищ попередньої теми. Результати своїх аналітичних дій записуйте у вільній формі. Для аналізу творів класико-романтичної музики користуйтеся традиційними знаками в цифровках з вербальними коментарями. Конкретні твори обирайте серед такої музики як миттєвості Прокоф'єва, прелюдії Дебюссі, Шостаковича, Лятошинського, самостійно обирайте твори і інших сучасних композиторів

ТЕМА 7 . ПОЛІЯВИЩА В ГАРМОНІЇ.

Мажоро-мінорна (об'єднана) система. Поліфункціональність. Політональність. Органний пункт.

ТЕОРЕТИЧНА ЛІТЕРАТУРА

Т. Бершадская. Лекции по гармонии (Л., 1985). Часть I. Отдел Б, Тема 3, параграф 4 ст. 107 – 109 – про об'єднану ладосистему; розділ «Г» - Расслоение музыкальной ткани, параграфы 1 - 5 – поліакордика, поліфункціональність, політональність, поліладовість.

Н. Гуляницкая. Введение в современную гармонию. Гл. вторая, параграфы 4; 5; Гл. четвертая, пар. 7.

РОБОТА З ЛІТЕРАТУРОЮ. Законспектувати, опрацювати нотні приклади і аналізи конкретних музичних прикладів. Звернути увагу на те, що вираз «мажоро-мінор» не є однозначним терміном. У такій формі звичайно іменують класичну трифункціональну «суперсистему», а у темі 7 цього курсу йдеться

лише про поєднану систему як одну з форм поліявищ. У музикознавчому «побуті» часто словесне уточнення випускають, а різниця ж дуже істотна! Пам'ятати, що об'єднаний мажоро-мінор – НЕ ХРОМАТИЧНА, А ПОЛДІАТОНІЧНА СИСТЕМА!

АНАЛІЗ ЗРАЗКІВ. Знайти й аналітично описати кілька прикладів на об'єднану систему. Прикладів багато у Шуберта, Моцарта і багатьох інших композиторів. Решту форм поліявищ легше знайти в музиці ХХ ст. Треба знайти мінімум по одному прикладу на кожен форму.

ЗАВДАННЯ ВВАЖАЄТЬСЯ ВИКОНАНИМ ЛИШЕ У ПИСЬМОВІЙ ФОРМІ, А ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД ЇЇ МОЖЕ БУТИ ДОВІЛЬНИМ.